

## RECENZE

Bauman Zygmunt: Szanse etyki w zglobalizowanym świecie, Kraków: Znak, 2007, wydanie I, 377 s., ISBN 978-83-240-0870-4

Jan Vitoň

Staré známé hamletovské „být, či nebýt“ se v pojetí i u nás velmi dobře známého sociologa Zygmunta Baumana mění v carterovské „vždy ve střehu“. Být ve střehu v neustále intenzivněji se globalizujícím světě, situaci, kdy reálně – narozdíl od „zbožného přání“ kdysi a kdesi na východě – platí, že zítra už znamená včera. Josef Chuchma se v recenzi Baumanovy zatím poslední v češtině vydané knihy *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty* (MF Dnes, 11. 10. 2008, s. D8) v jejím závěru na adresu světoznámého sociologa a filozofa metaforicky vyjádřil: „Bauman je starý pes, jenž vyje ve světě, který není jeho, nicméně úskalí tohoto světa umí velmi dobře postihnout“. Představme si, ač to není v recenzích ani jinde zvykem, curriculum vitae „starého psa, který štěká a nekouše.“

Životní osudy Zygmunta Baumana by se klidně mohly stát podkladem pro autobiografický román či paměti márgezovského ražení, jež by určitě oslovily širokou čtenářskou obec. Jako v příslovecné kapce vody se v nich zrcadlí v jednom lidském osudu škála barev od temných tónů až po duhové spektrum naděje. Narodil se v židovské rodině v Poznani v r. 1925. Po obsazení Polska nacisty uprchl do Sovětského svazu, kde sloužil v první armádě polského vojska jako politický důstojník. V letech 1945–53 působil v polských vojenských oddílech KBW (Sbor vnitřní bezpečnosti), jež měly odhalovat a potírat antikomunistické síly na Ukrajině a v Německu. Během služby v oddílech KBW začal studovat na Varšavské univerzitě nejprve sociologii, a pak filozofii, protože sociologie byla prohlášena za buržoazní pavědu a její výuka zrušena. V r. 1953 byl Bauman z armády propuštěn, protože se jeho otec pokusil emigrovat do Izraele – došlo tak nejenom ke střetu s politickým režimem, ale zároveň k roztržce mezi Baumanem a otcem, protože jeho nadšení

pro sionismus nesdílel. Pokračoval ve studiu na fakultě, kde se stal i prvním šéfredaktorem Sociologických studií. Později se habilitoval v oboru sociologie a vedl katedru obecné sociologie, už tehdy byl pro svůj kritický postoj k oficiálnímu režimu v nemilosti. Proslulý březen osmašedesátého roku pro něho znamenal vedle vyhazovu z fakulty a vystoupení z polské komunistické strany (PZPR) i to, že se stal terčem antisemitických výpadů, proto se rozhodl k emigraci. Přednášel na univerzitách v Tel Avivu a Haifě, později, v r. 1972 zakotvil v na univerzitě v Leedsu v Anglii. Od té doby publikuje své práce v angličtině. V roce 1990 odešel do důchodu. Vedle mnoha dalších ocenění se v r. 2006 stal laureátem Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize 97.

Nedílnou součástí epochy globální morálky, v níž žijeme, je nutnost pojmenovat a potrestat všechny zločiny, jichž se kdokoliv na lidech dopustil. Bauman se na toto téma vyjádřil v polském deníku *Tygodnik powszechny* v září r. 2001 v eseji „Jména utrpení, jména hanby“ na téma 20. století – epochy totalitarismu, kdy prohlásil, že v epoše globální morálky, v níž žijeme, musí být všechny skutky pojmenovány a potrestány: „*Morální odpovědnost žádá, aby zločiny spáchané na lidech jejich původcům neprocházely a aby ti, kdo zločiny osnují nebo chystají, věděli, že jim nic jen tak neprojde. Ale odpovědnost vyžaduje ještě řadu dalších věcí, bez nichž zůstává nenaplněnou. Jestliže totiž neseme zodpovědnost za to, aby ve světě, který společně obýváme, nebylo místo pro lidskou nespravedlnost a působení utrpení nevinným lidským obětím, potom není možné dopřát si oddechu, dokud ti, kdo působí zlo, nebudou vydáni spravedlnosti a potrestáni, ale i do té doby, dokud ze světa nevymizí nespravedlnosti vyvolané pocity křivdy, v nichž se zlo uvelebují a z nichž tyjí zločinci.*“ V r. 2007 se v německém tisku rozpoutala kampaň na téma Baumanovy činnosti na konci války a během více než dvou desítek poválečných let, kdy se mj. stal tajným spolupracovníkem vojenské roz-

vědky s krycím jménem „Semjon“. Přestože byly jeho informace hodnoceny jako bezcenné a on sám jako neochotně spolupracující, jiné zdroje jej pokládaly za „vyškoleného a vysoce ceněného analytika“. Sám Bauman v rozhovoru pro britský deník *The Guardian* 28. dubna 2007 tyto skutečnosti potvrdil s tím, že za tehdejší svou činnost přijímá plnou zodpovědnost a že svá rozhodnutí pokládal tehdy za správná. Zároveň poukázal na svůj časově pozdější antitotalitární a antikomunistický postoj, který může být stejně jako jeho válečné a poválečné působení doložen dokumenty uloženými v polském Ústavu národní paměti. Ponechejme otevřenu otázku střetu známého filozofa s vlastní minulostí a podívejme se na jednu z jeho nejnovějších prací, jež byla vydána v r. 2007 Ústavem pro vědy o člověku ve Vídni (Institut für die Wissenschaften vom Menschen, IWM), nazvaná *Šance etiky v globalizovaném světě*, v níž jsou shromážděny jeho přednášky z let 2005–06. V úvodní kapitole, která je nazvána *Má etika šanci v globalizovaném světě konzumentů?*, autor uvádí: „Pod pojmem globalizace se může ukrývat ledasco, ale určitě označuje, že jsme všichni na sobě závislí. Vzdálenost dnes ztratila svůj význam. Cokoliv se děje na daném místě, může mít globální důsledky. Díky shromážděným zásobám, nástrojům a know-how se dosah lidské činnosti rozšířil do nekonečna v prostoru i čase. Nezávisle na tom, nakolik mohou být záměry konajících jednotlivců lokálně omezené, pokračovala by bez ohledu na globální aspekty nekontrolovatelně dál, přestože právě ty rozhodují o jejich úspěchu, či porážce. To, co děláme (nebo čeho se zdržujeme), může mít vliv na životní podmínky (či smrt) lidí v místech, která nikdy nenavštívíme, a na generace, jež nikdy nepoznáme.“<sup>1</sup> (překl. J. V.) Bauman soudí, že právě v takových podmínkách, vědomě, či podvědomě, vytváříme svou společnou historii. Všechno, nebo téměř všechno záleží na naší volbě, avšak podmínky si vybírat nemůžeme. Tím, že jsme odstranili většinu časových a prostorových bariér, které lidské aktivity určitým způsobem omezovaly a poskytovaly možnost kontroly, nemůžeme nadále chránit sebe ani ty, jimž jsou věnovány naše aktivity, před globální sítí vzájemné závislosti. Můžeme s ní souhlasit, nebo být proti ní, ale to je asi tak všechno, co můžeme na první pohled udělat. Z „pout“ globalizace není úniku, nelze se vrátit k vozové hradbě či do stanů, nejde o to zvrátit tok historie, jde naopak o to, jak bojovat s jejím zanesením lidskou nouzí a jak ji nasměrovat k spravedlivější distribuci úspěchů, které s sebou přináší. Efektivní odpověď globa-

lizaci musí mít globální charakter a její osud spočívá na bedrech sjednoceného globálního politického fóra. Bauman na závěr kapitoly cituje italského romanopisce a esejistu Itala Calvina (1923–85), který se ve svém díle *Neviditelná města* (1972) o dilematech, jež nás v budoucnu čekají, vyjádřil ústy Marca Pola takto: „*Peklo živoucích není v tom, co se stane; pokud existuje, je už zde, je peklem, v němž žijeme každý den a vytváříme ho společně. Jsou dva způsoby, jak se vyhnout utrpením, která přináší. První je pro mnoho lidí snadný: přijmout jej a stát se jeho součástí, dokud jej nepřestaneme vnímat. Druhý je riskantní a žádá si neustálé pozornosti a cviku: vyhledat a rozpoznat, kdo a co v pekle peklem není, zafixovat to a rozšířit.*“<sup>2</sup> (překl. J. V.) V další kapitole, nazvané *Kategoriální vražda aneb jak si musíme zapamatovat dědictví 20. století*, se zabývá otázkou holocaustu jako fyzické likvidace mužů, žen a dětí vzhledem k jejich zařazení do kategorie lidí narušujících závazný řád. Zdůrazňuje, že nejenom oběti holocaustu, ale veškeré oběti genocidy všeobecně lze označit termínem Giorgia Agambena *homo sacer*, což znamená: „ten, koho je možno zabít, aniž by představoval obět“. Není to méně hodnotný člověk, nýbrž bytost bez jakékoliv hodnoty. Podle Baumana je možno všechny tyto a jim podobné zločiny proti lidskosti označit termínem kategoriální vražda, protože jejich osud zpečetil fakt, že byli svými vrahy zařazení do jakési kategorie, a nebylo nutné prokazovat jim nějaké provinění. Během zařazování do kategorie nebylo třeba zvažovat jejich individuální vlastnosti ani míru nebezpečnosti každého jednotlivce. „Z hlediska kategoriální logiky vraždy proto nemělo význam, zda byly oběti mladé či staré, silné nebo slabé, loajální nebo nepřátelské. Budoucí oběti se nemusely dopustit žádného trestného činu, aby je bylo možno odsoudit a následně vykonat rozsudek. ... Zároveň je žádný čin (nebo zdržení se jakéhokoliv činu) nemohl spasit; nic je nemohlo uchránit před osudem celé kategorie, do níž patřili.“<sup>3</sup> (překl. J. V.)

Baumanovy hořkobilné úvahy vrcholí v závěrečné kapitole knihy *Změnit sebe, změnit svět*, kde na adresu pokračující globalizace našeho světa skepticky prohlašuje: „Takzvaná globalizace planety je zatím procesem čistě negativním. Intenzivně a závratným tempem se globalizují finance a kapitálové investice, obrat zboží, tok informací, pašování narkotik, mafie a terorismus. Nezačala naopak dobře pozitivní globalizace čili globalizace společenské kontroly, soudnictví a zákonodárství, především ale etických zásad, které všemu udávají směr a cíl. Ekonomika, nátlak, násilí jsou dnes už globální, avšak politika, a tudíž i naše kolektivní počínání, nejsou jako kdysi schopné vymáhat se z místních pútek a jsou na hony vzdáleny světovému obchodu a solidatesce, nemluvě už o jejich zkrocení a uskrovnění...

*Jinak řečeno: moc se rozešla s politikou a usídlila se na územích pro jejího bývalého partnera, politiku, zatím stále ještě nedostupných. A výsledek? Clausewitz postavený na hlavu: politika je dnes pokračováním války s využitím jiných prostředků...*<sup>4</sup> (překl. J. V.).

---

**Vysvětlivky:**

1. Bauman, Z.: Szanse etyki w zglobalizowanym świecie, 1. vyd., Kraków: Znak 2007, s. 64–65
2. Calvino, I.: Niewidzialne miasta, přel. A. Kreisberg, Kraków 2005, s. 141.
3. Bauman, Z.: Szanse etyki ..., s. 87–88.
4. Bauman, Z.: Szanse etyki ..., s. 362–363.

**Recenzent:**

PhDr. Jan Vitoň

Absolvent Filozofické fakulty UK v Praze, který působí na ZSF JU v Českých Budějovicích jako odborný asistent na katedře etiky a filozofie v pomáhajících profesích.

---